

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

■. Μερός τῶν θεωρεώντων μαρφῶν τῶν ἐπιστηματικῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς λογικῆς αὐτῶν ἐξελέξεως.

Ἔτι πρότιμος, ἵνα διὰ καῖσαν γνῶσιν ἀπαιτοῦνται δύο συστατικά στοιχεῖα, ἵτοι ἡ ἀριτεριῶν δεδομένη ὥλη καὶ ἡ εἰς τὴν ὥλην ταύτην διὰ τῆς ἡμιτέρης νοήσεως παρεχομένη μορφή, ἀποτελεῖ τὴν σιωπηρὸν ἢ ὑπτίην εργοθεότεσσιν πάντης γενικῆς μελέτης ἀφοριώσις εἰς τὰς γνωστικὰς λειτουργίας. Λιότι ἡμις ὡς μορφωθῆ ἡ ἔννοια τῆς γνώσεως, ἐνυπάρχει ἵδη ἐν αὐτῇ ἡ διάκρισις τοῦ ἀντικατιμένου, ὅπερ νοεῖται ὡς δεδομένον, ἀπὸ τῆς γνωστικῆς ἐνεργείας τοῦ ὑποκατιμένου. "Οτε δὲ Καντίος ἐξήτησεν γένεται γάγη τὴν ὥλην τῆς γνώσεως εἰς στοιχεῖον ταῦτα διατελεσθεῖσαν περιστέρῳ ἀναλύσεως καὶ νὰ ἐφιηγεῖται τὴν διαμορφωτικὴν ἐνέργειαν ὡς ἐνοτικὴν λειτουργίαν, ἐφάνη εἰς αὐτὸν ἡ ἀριτερικὴ ὥλη ὡς **καθαρὸς αἰσθητισμός**, καθὼς δύναται νὰ θεωρηθῇ αὕτη μετὰ τὴν ἀφαιρεστινότηταν τῶν ἰδεατῶν εργοσδιωρισμῶν, καὶ μέλισσα μετὰ τὴν ἀφαιρεστινότηταν τῆς ταύτην ἀνηρωτήσης τοπικοχρονικῆς μορφῆς. "Ως διευθετοῦσα μορφαὶ ἀπέμεναν δι' αὐτῶν, οὐ μόνον αἱ συνδετικαὶ λειτουργίαι τῆς νοήσεως, ἀλλὰ καὶ οἱ διαμορφωτικοὶ τύποι τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως, ἵτοι δὲ χρόνος καὶ δὲ χρόνος.

Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Καντίου ἐπημελεῖται ἀναμιριζόλως πρόσδον τιναὶ ἀπένιαντι τῶν λοιπῶν γνωστικῶν θεωριῶν, αἵτινες συνέχεον τελείωσι τὴν ὥλην πρὸς τὴν μορφὴν ἢ ὑπελάμβανον ἀμφοτέρας ὡς ἀφηρητιμένους τύπους τῆς διατάξεως τοῦ δεδομένου. ■

τούτοις αὗτῃ αὕτη ἡ διάκρισις τῆς ἀμόρφου ὕλης ἀπὸ τῶν διευθετουσῶν μορφῶν εἶνε προϊὸν τῆς ἡμετέρας διανοήσεως. Ἡ διάκρισις αὕτη ἔγένετο διὸ ὥρισμένων τινῶν λογικῶν παραγόντων, οἵτινες, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἡ ἀνάλυσις τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως, εἶνε διάφοροι ἐν τοῖς συγκεκριμένοις καὶ ἀφηρημένοις τύποις τοῦ περιεχομένου τῆς ἐμπειρίας. Ἐκεῖ μὲν οἱ παράγοντες οὗτοι ὑπάρχουσιν εἰς τοὺς ἴδιαιτέρους ὅρους τῆς ἀντικαρτήτου μεταβολῆς τῆς τοπικοχρονικῆς διατάξεως, ἐνταῦθα δὲ εἰς πάσας τὰς ἴδιότητας τῶν παραστάσεων, αἵτινες ἐπιφέρουσι τὸν χωρισμὸν τῶν ἀντικειμένων ἀπὸ ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου. Μόνον συνεπείᾳ τῶν ἀρχικῶν τούτων διακρίσεων δύναται νὰ προκύψῃ ἀφηρημένος τις συνειρμὸς τῶν πολυσχιδῶν περιεχομένων τῆς γνώσεως.

Τούτων οὕτως ἔχόντων, δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρῶμεν τὸ πρόβλημα ὡς λελυμένον, ἐὰν θεωρήσωμεν μετὰ τοῦ Καντίου τὰς ἀφηρημένας ἔννοιας, εἰς μὲν ἄγει ἡμᾶς ἡ προϊοῦσα λογικὴ τῶν παραστάσεων ἀνάλυσις, ὡς ὑπαρχούσις ἐκ τῶν προτέρων, μεταβάλλοντες οὗτοι πᾶσαν γνῶσιν εἰς συνεργίαν τινὰ τῶν τελικῶν ἔκείνων προϊόντων τῆς λογικῆς ἀναλύσεως. Διότι τόσον ἡ ἀμόρφος ὕλη δύσον καὶ ἡ ἀϋλος μορφὴ εἶνε προϊόντα λογικῆς ἀφαιρέσεως, κατὰ τὴν γένεσιν τῶν ὅποιων συμπράττουσιν ἀπὸ κοινοῦ ἀντικειμενικοὶ ὅροι καὶ λογικὴ σκέψης. Διὸ δὲν εἶνε ἐπίσης βάσιμος ἡ γνώμη, καθὼν ἣν δέον νὰ νοῦμεν τὴν μὲν καθαρὰν αἴσθησιν ὃς τι ἐμπειρικῶς δεδομένον, τὰς δὲ διευθετούσας μορφὰς τῆς αἴσθησιακῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς νοήσεως ὡς ἐν ἡμῖν ἐκ τῶν προτέρων ἔνυπαρχούσας λειτουργίας. Ἐν ἡμῖν ὑπάρχουσιν ἀπλῶς μόνον αἱ γενικαὶ λειτουργίαι τῆς λογικῆς σκέψεως, τουτέστιν αἱ ἐνέργειαι ἔκειναι τῆς συσχετίζούσης συγκρίσεως, αἵτινες ενδίσκουσι τὴν ἀφηρημένην ἔαυτῶν ἐκφρασιν εἰς τοὺς θεμελιώδεις λογικοὺς νόμους, καὶ αἵτινες προϋποθέτουσι πάλιν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας ὃς ὑλικὸν πεδίον τῆς ἔαυτῶν δράσεως. Οὕτω πάντα τάποτελέσματα τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς συνθέσεως, μέτιν' ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς νοήσεως διενεργουμένης κατεργασίας τῆς εἰρημένης ὕλης, εἶνε κοινὰ προϊόντα τῆς νοήσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας. "Αμα ὃς διάφορα ἀντικείμενα διακριθῶσιν ἀπὸ ἀλλήλων, ἐνεργεῖ ἢδη ἡ ἐσκεμμένη σύγκρισις, ἐξ ἣς μόνον δύναται νὰ προέλθῃ τοιαύτῃ τις διάκρισις. "Οπως οὐδεμία νόησις ὑπάρχει, ἢτις νὰ μὴ εἶνε νόησις ἀντικειμένων, τουτέστι νὰ μὴ συνδέεται πρός τινα ἐμπειρικὴν ὕλην, οὕτως οὐδὲν ὑπάρχει ἐμπειρικὸν περιεχόμενον, ὥπερ νὰ μὴ ὑποβάλλεται εἰς τὴν διεργασίαν τῆς

νοήσεως. Καθαρὰ ἐμπειρία καὶ καθαρὰ νόησις εἶναι κατ' ἀκολουθίαν ἰδεῖται ἐμπειρίαται, ἀπερὶ οὐδαμῶς ἀπειντῶν εἰς τὴν πραγματικὴν ἐμπειρίαν καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν γνῶσιν. Εἶναι μεσάζουσαι ἔννοιαι, εἰς ὃς δυνάμεθα νὰ προσπελάσωμεν μόνον διὰ τῆς συνδέσεως ἀξιώσεων τινων τῆς νοήσεως πρὸς ώρισμένις ἐμπειρικὰς διαπλάσεις ἔννοιῶν. Κατὰ ταῦτα, τὸ μόνον περιεχόμενον, ὅπερ δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς καθαρᾶς ἐμπειρίας, συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι προῦποθέτομεν περιεχόμενόν τι παραπτάσσον, ἐν ᾧ Θεωροῦμεν πᾶσιν ἐν τῇ πραγματικότητι ἀδιπτωτον ἐνέργειαν τῆς νοήσεως ὡς μάյπτω συντελεσθεῖσαν, τοιτέτοτε νοοῦμεν τὸν χωρισμὸν τῆς ὕλης ἀπὸ τῆς μορφῆς τῶν ἀντικειμένων τῶν παραπτάσσον ἀτ' ἄλλιστον καὶ ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου μὴ γενόμενον εἰσέτι. Πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦτο τῆς καθαρῆς ἐμπειρίας ἀντιτάσσεται ἐκτίσις ἡ καθαρὰ νόησις, ὡς ἰδεῖται προῦποθέτεις, τοιτέστιν ὡς τις ἐν τοῖς νόμοις τῆς νοήσεως ἐκδηλουμένη ἐνέργεια, ἣν νοοῦμεν ὡς ἐπεριημένην παντὸς πραγματικοῦ περιεχομένου. "Ἄν ἡ ἐνέργεια αὕτη στηρίζεται εὖθες ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ περιεχομένου τῆς ἐμπειρίας, δένην ἕπειται, δυνάμει τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐπεριθέντων δρῶν, πρωτίστως πᾶσαι αἱ διακρίσεις ἐμεῖναι, δι' ἣν ἡ ἐνέργεια αὕτη ἀναλύεται κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ἀριθμὸν τινα παραπτάσσον ἀντικειμένων, εἰτα δὲ εἰς περιεχόμενον αἰσθητήμένων καὶ εἰς τοπικοχρονικὴν μορφήν, καὶ ἐν τέλει εἰς ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον, εἰς παρίστασιν καὶ ἀντικείμενον παραπτάσσον.

Τῶν ποικίλων τούτων ἀναλύσεον τοῦ ἀρχικοῦ περιεχομένου τῆς ἐμπειρίας καθίσταται ἡ πρὸς τὴν διακρίτικὴν λειτουργίαν τῆς νοήσεως σχετικομένη συνδετικὴ ἐνέργεια ἐμείνη, δι' ἣς γεννῶνται διάφοροι συνδέσεις τῶν προμνησθέντων προϊόντων τῆς ἀναλύσεως. Ήνī τούτου, τῶν εἰς διακριτικὰς ἀρχὰς ἐνεργείας βασιζομένων καὶ πρὸς τιάτις ἐν μέρει διαπειρωτικού μενοντος γεγονότων τῆς απαχείσκως καὶ τῆς συνδέσεως, στηρίζεται ἡ μεταβολική τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως εἰς τὴν **διειστημονικήν**. Τὰ πρῶτα βίηματα κατὰ τὴν λογικὴν διεργασίαν τοῦ ὄλικοῦ τῆς ἐμπειρίας διαμορφίσειν ἐμπειρικὰς ἔννοιας, ὅν τὸ περιεχόμενον εἶναι λαν περιποιημένον. Εἰς τιάτις προσαρμόζονται βαθμηδὸν ἀλλατοιαῖς ἔννοιαι μεγαλυτέρις ὑπεύθυνος καὶ ἐπὶ τῇ βίσει αὐτῶν γενικώταται κατηγορίαι ἔννοιῶν.

Εἰς τιάτις προστίθενται ἐν τέλει **διφηρημέναις** ἔννοιαις ουσιαστίσεως, αἵτινες μορφοῦνται ἐπὶ τῶν πρωτέρων, οὐχὶ ἐπὶ τῷ ποστῷ τοῦ νὰ συγκεφυλαῖσθαι μεριθμόν τινα ἐμπειρικῶν γνο-

πεων, ἀλλ' ὅπως διατηρῶσι δι' ἑαυτὰς ὥρισμένας ὅψεις, ἃς δεικνύει εἰς τὴν νόησιν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας. Κατὰ συνέπειαν ἡ γενικὴ μελέτη τοῦ συστήματος τῶν ἔννοιῶν, ὅπερ χρησιμεύει εἰς τὴν διάταξιν τῶν ἡμετέρων γνώσεων, ἀκολουθεῖ σκοπίμως τὴν ὅδὸν ταύτην τῆς πραγματικῆς γνώσεως, οὐχὶ ἐπειδὴ ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως οἱ διάφοροι τύποι τῶν ἔννοιῶν ἀπορρέουσι βαθμηδὸν ἐκ τῶν ἡμετέρων παραστάσεων, τοῦθ' ὅπερ μόνον ἐν μέρει συμβαίνει πράγματι, ἀλλὰ διότι ἡ διάταξις αὕτη εἶναι ἀπὸ λογικῆς ἀπόψεως ἡ μόνη κανονική. "Αμα ὡς νοήσωμεν, ὅτι ἡ λογικὴ ἔξελιξις τῶν ἔννοιῶν ἀρχεται ἀπὸ τῆς διεργασίας τῶν ἀρχικῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων, βλέπομεν ὅτι οὐδεμία ἄλλη εἶναι ἔνδεχθιμον νὰ συνυπάρχῃ ἐκ παραλλήλου. Διὰ τὸν λόγον τούτον εἶναι σφαλερὰ ἡ γνώμη τῶν φρονούντων, ὅτι ἐν τῇ μονομερεῖ τῆς ἐμπειρίας ἔννοια περιλαμβάνεται ἡδη καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν ἑαυτῇ ἡ γενικωτάτη ἔννοια τῆς νοήσεως, τούτεστιν ὅτι ἡ ἔννοια, ἥπλι παραδείγματι, αὐτοτελοῦς τινος ἀντικειμένου ἐμπεριέχει τὴν τῆς οὐσίας, ἡ ἔννοια μονομεροῦς τινος χρονικοῦ γεγονότος τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος κτλ. Ἡ εἰρημένη γενικὴ ἔννοια τῆς νοήσεως ἔξελισσεται ἐκ τῆς ἔννοιας τῆς ἐμπειρίας μόνον διὰ λογικῆς κατεργασίας. Μολονότι δὲ αἱ καθ' ἔκαστα ἔννοιαι ἀποτελοῦσι τὰς πρώτας βαθμίδας τῶν ἀφηρημένων διαπλάσεων τῶν ἔννοιῶν, οὐδέποτε ὅμως εὑρίσκεται ἐν τῇ συνήθει τοῦ ὄντος ἔννοια ἡ προύπτθεσις τῆς ὑπάρχεως οὐσίας τινός, ἀνεξαρτήτου τῶν ἰδιοτήτων τῶν πραγμάτων, οὐδὲ περιλαμβάνεται ἐν τῇ συναρτήσει φαινομένου τινὸς ἡ ἔννοια κανονικῆς τινος συναρτήσεως τῶν μερῶν τούτων ἀπ' ἄλληλων. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι αἱ εἰρημέναι γενικαὶ ἔννοιαι εἶναι οἱ ἐκ τῶν προτερέων δροὶ τῶν σχετικῶν ἐμπειρικῶν ἔννοιῶν, τούτεστιν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὸ ὄν, ὡς σχετικῶς σταθερὸν ἀντικείμενον, ἀπὸ τῶν μεταβαλλομένων αὐτοῦ ἰδιοτήτων, ἢ ὅτι δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς δυνατὸν νὰ συνδέωμεν πρὸς ἄλληλα δύο ἀνεξάρτητα συστατικὰ μέρη γεγονότος τινός, χωρὶς νὰ ἔχωμεν συγχρόνως πρὸ διφθαλιῶν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὴν τῆς αἰτιότητος. Ἡ παραδοχὴ αὕτη θὰ ἡτο ἵσως δρθή, ἐὰν εἰς τάντικείμενα τῆς ἡμετέρας ἐμπειρίας συνέβαινεν ἀδιάλειπτός τις μεταβολὴ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ μέσον τι, δι' οὗ νὰ συγκρατήται ὅπωσδηποτε δ ἕος τῆς μεταβολῆς ταύτης. Πράγματι ὅμως αἱ ἔννοιαι αὐτοτελοῦς τινος ἀντικειμένου ἢ αὐτοτελοῦς τινος συειριοῦ μορφοῦνται τότε μόνον, ὅταν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι λογικοὶ

παράγοντες. Χαρακτηριστικά τινα γνωρίσματα μένουσι σταθερά, ένως όλλα τούναντίον μεταβάλλονται. Τὰ συστατικὰ μέρη αὐτοτελοῦς τυνος γεγονότος πρέπει νὰ διακριθῶσιν ἀπ' ὅλλων συγχρόνων γεγονότων δι' ἐπανειλημμένης συνδέσεως, δηλας μορφωθῆναι ἔννοια τοῦ αὐτοτελοῦς ἀντικειμένου ή τοῦ αὐθυποστάτου, συνεξηρημένου γεγονότος. Ἐλλ' εἰς ταῦτας τὰς ἐμπειρικὰς ἔννοιας δύναται τῆς νὰ εἶναι ἀκριβῶς μόνον τὴν συνοχήν καὶ τὴν πανονικότητα ἔχεινται, οἵτις ἀνήκει εἰς τάντικείμενα τῆς ἐμπειρίας. Ἔχο τούτου ἔπειται, οἵτις η ἐμπειρική ἔννοια τοῦ ὄντος προώποθέτει μόνον σχετικήν τινα συνοχήν, ή δὲ ἐμπειρική ἔννοια τοῦ συνειρμοῦ τῶν γεγονότων σχετικήν τινα μόνον πανονικότητα. Ἡ μεταβολὴ τῶν σχετικῶν τούτων ιδιοτήτων εἰς ἀπολύτους ανιστάνει περὶ τὸ τέρμα λογικῆς τυνος διεργασίας τῶν εἰδημένων ἐμπειρικῶν ἔννοιῶν.

Οὕτως, ἐν σχέσει πρὸς τὴν λογικήν πείλαιξιν τῶν ἐμπειρικῶν ἔννοιῶν, η ἀφετησία πεῖται ἐντὸς ἕντεις εὐθύτηται η ἀρχὴ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐμπειρίας, τοιτέστιν ἐν τῇ διαφρονίᾳ τοῦ αὐτοτελοῦς ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως. Μολονάρι δὲ η διάκρισις τοῦ αὐτοτελοῦς ἀντικειμένου ἀπ' ὅλλων τυπώτων εἶναι κατ' ἀρχὰς φυχολογικὴ ἐνέργεια, ταπεινέστηται δημος τῆς φυχολογικῆς ἐνέργειας ταύτης γίνονται πατότων ἀντικειμενικές λογικῆς τυνος ἐπεξεργασίας. Εἰς τὴν διὰ τῆς ἀλληλουχίας τῶν παραστάσεων συντελουμένην ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως εἰς αὐτοτελῆ ἀντικειμενικά προστέθεται η λογικὴ διάκρισις τῶν ἀντικειμένων, η σύγκρισις αὐτῆς ἐπὶ τῇ βάσει δριώνην η διαφόρων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων καὶ ἐν τέλαι η σενάκνυσις μεγαλυτέρων συμπλεγμάτων εἰς τὰ συστατικὰ ἀντικειμενα. Οὕτως η λογικὴ πιέψις μεταβάλλει τὸ διὰ τοῦ φυχικῶν πικχανισμοῦ συγκροτούμενον περιεχόμενον τῶν παραστάσεων συμφόνως πρὸς ὄρισμένα τινά, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐθιαρέτως ἐκλεγόμενα σημεῖα ἀφετησίας, εἰς διακεριμένια πικχανικὰ ἀντικειμενα. Οὕτως η λογικὴ πιέψις γίνεται ἀπ' ἐνὸς μὲν ἀφοριτὴ προσιδικιτικῶν ἀναλύσεων, αἵτινες ἐκτείνονται ὑπὲρ τὰ δριώνη τῆς ἐμπειρίας, ἀπ' ἑτέρου δὲ δύναται νὰ προβαλλῃ ἐπεισης εἰς συσχετίσεις καὶ συνδέσεις, αἵτινες εἶναι μὲν πάλιν δυνατῶν νὰ τελῶνται ὑπὲρ φυχολογικῶν σχέσεων, δὲν ἀπαιτοῦνται δριώς ὑπὲρ τούτων ἀπ' εὐθείας. Οὕτω διαχωρίζονται ἀπὸ τὸ ἐν τῇ παραστάσει ἀδιαίρετον ἀντικειμενον αἱ καθ' ἔναστα ιδιότητες αὐτοῦ, ἐν πρώτοις μὲν ἔκειναι, αἵτινες, ἔνεκεν τῆς ἐναλλαγῆς αὐτῶν πρὸς ὅλλας τοιαύτας, δύνανται εὐκόλως νὰ διαπένθωνται, εἴτε δὲ ἐν γένει πᾶσαι αἱ

ἰδιότητες, αἵτινες εἶνε δυνατὸν ν' ἀπομονῶνται ἴδεατῶς. Ἐν τέλει δὲ ἀντικείμενά τινα, εἴτε ἔνεκεν τῆς συνυπάρξεως αὗτῶν ἐν τῷ χώρῳ, εἴτε συνεπείᾳ τῆς ἐν τῷ χρόνῳ συνδέσεως αὗτῶν, συνενοῦνται εἰς αὐτοτελές τι σύνθετον ἀντικείμενον παραστάσεως, οὔτινος τὰ διάφορα μέρη συνεξαρτῶνται ἀπὸ ἀλλήλων. Ἐφ' ὅσον ἦ μόρφωσις τῶν ἔννοιῶν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ ἐν τῇ αἰσθησιακῇ ἀντιλήψει δεδομένον ἀντικείμενον ἥ τοι εἰς τὴν παράστασιν αὐτοῦ ἐν τῇ συνειδήσει, δὲν ὑπερπηδᾶται τὸ πεδίον τῶν ἐμπειρικῶν αὐτοτελῶν ἔννοιῶν.

Ἐνταῦθα μένει σταθερὸν τὸ μὴ δυνάμενον νὰ παροραθῇ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐμπειρικῆς αὐθυποστάτου ἔννοιας, διτι δηλαδὴ αὕτη δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀναπληρωματικῆς τινος παραστάσεως, διότι πᾶσα ἥ ὑπόστασις αὐτῆς ἀνευρίσκεται εἰς τὸ ἀντικείμενον πρὸς ὃ συνδέεται. Διαφέρει δὲ ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως ἥ ἐν λόγῳ ἐμπειρικὴ ἔννοια τῆς παραστάσεως μόνον κατὰ τοῦτο, διτι ἐν σχέσει πρὸς αὐτήν, (δηλ. πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν ἔννοιαν), εἰς τὴν παραστατικὴν ἐνέργειαν προστίθεται καὶ τις λογικὴ ἐπαίσθησις, δι' ἣς τὸ αὐτοτελές ἀντικείμενον παραβάλλεται πρὸς ἄλλα τοιαῦτα, ἔξαριθμουμένων διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης τῶν σχέσεων τῆς διμοιότητος, τῆς διαφορᾶς ἥ τῆς ἐξαρτήσεως αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα. Ἐν τῇ πραγματοποιήσει τοιούτων συγκρίσεων ἔγκειται ἡδη ἥ ἐκπλήρωσις τοῦ δι' ἐκάστην ἔννοιαν ἀναγκαίου θεμελιώδους ὅρου, καθ' ὃν πᾶσα ἔννοια ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς συγκρίσεως δέον νὰ νοῆται ὡς σταθερῶς δεδομένη, ἥτοι ὡς ἀπηλλαγμένη τοῦ εὑμεταβλήτου τῆς παραστάσεως. Σύναμα δὲ ἥ ἐμμονὴ αὕτη τῆς παραστάσεως ἐν δεδομένῃ τινὶ καταστάσει δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὃ πρῶτος ὑπαινιγμὸς τῶν εἰς τοὺς μᾶλλον προηγμένους τύπους τῶν ἔννοιῶν ἐξελισσομένων ἀναπληρωματικῶν συμβόλων. Ἡ συμφωνία τῆς ἔννοιας πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως δὲν εἶνε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τιλίρης, διότι τὸ ἀντικείμενον δὲν εἶνε ἀναγκαῖος σταθερόν, ἐνῷ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τῆς νοήσεως θεωρεῖται ὡς τοιοῦτον ἐν ἐκάστῃ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ. Τούναντίον ἐν τῷ περιεχομένῳ τῶν ἔννοιῶν διαφυλάσσεται τελείως ὃ χαρακτήρα τῶν παραστάσεων. Εἰς τὴν βαθμίδα ταύτην ἥ νόησις εἶνε κατὰ ταῦτα *νόησις διὰ παραστάσεων*, ἐν ᾧ, ἐκτὸς τῆς ἀπαραιτήτου ἐμπεδώσεως παροδικῶν ἐνεργειῶν, ἥ ἔννοια καὶ ἥ παράστασις ἐξισοῦνται ἀνευ σκοποῦ τινος πρὸς ἀλλήλας. Ἐπίσης αἱ ἔννοιαι τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπειρίας δὲν δικρίνονται ἀκόμη ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον μετὰ τὴν διάρρισιν τῶν

μποκειμένων από τῶν ἀντικειμένων. "Οθεν δὲ ἐξοτερικὴ καὶ οὐ
ἔσωτερη ἐμπειρία ἀντίκεινται ἐν τῇ βαθύτερῃ πρὸς ἄλλη-
λας μόνον, ἐπειδὴ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ λαμβάνονται ὥστ' ὅφειν ἀπο-
κλειστικῶς τὰντικείμενα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς
τὸ μποκειμένον. Διὸ καὶ δὲ ἀντίφασις, καθὸ δὴν καὶ τὸ αὐτὸ-
ἀντικείμενον δέον νὰ νοῆται συγχρόνως ὡς ἀντικείμενον καὶ ὡς
παράστασις, δὲν ἀπένταῦ ἀκόμη ἐνταῦθα κατὰ πανόρα.

*Εκάστιη ἐμπειρία αὐτοτελής ἔννοια ἐμπειρία μίαν μονο-
μερῆ ἐμπειρικὴν γνῶσιν. Διὸ τῆς συγκεντρώσεως εἰς τινα ἔν-
νοιαν διακρίνεται τὸ πρῶτον δὲ μονομερής αὕτη γνῶσις από τῶν
λοιπῶν περιεχομένων τῆς ἐμπειρίας καὶ καθίσταται οὗτο αὐθυ-
πόστιτον ἀντικείμενον γνῶσεως. "Οθεν αἱ γνωστικαὶ βαθύτερες
τῶν καθὸ ἐκαστα ἐννοιῶν ἀντιπορέουνται πρὸς τὴν συνήθη ἐμ-
πειρίαν, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐν τῷ σχετικῷ πειριδίῳ ἐκτεθέν-
των. Συμφώνως δηλαδὴ πρὸς τὴν ἔννοιαν ἐκείνην, ἐμπειρίαν λέ-
γοντες νοοῦμεν γνῶσιν τινα συνδεομένην πρὸς τι αὐτοτελές ἀντι-
κείμενον, ὥπερ δὲν παράγεται ὑπὸ τῆς νοήσεως, ἀλλὰ διδεται
ἐκ τῶν προτέρων εἰς τιάτιν. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰντικείμενες
τῆς ἐμπειρίας διακρίνεται ἀπό τῶν ἀντικειμένων τῶν ἔννοιῶν,
ἄπερ τὸ πρῶτον ἐξελίσσονται, διά τινας διανοητικῆς ἐνεργείας,
ἐκτενομένης ἐπ' ἀριθμὸν τινα αὐτοτελῶν ἀντικειμένων, καὶ ἄτινα,
ὧς ἐκ τούτου, δὲν διδονται ἀμέσως εἰς ἡμῖς, προέκυψεν δὲ πε-
πλανημένη μεταξὺ ἐμπειρίας καὶ νοήσεως ἀντίθετης, καθὸ δὴν δὲ
καθαρὰ ἐμπειρία χαρακτηρίζεται ὡς γνῶσις ἀντικειμένων, ἐν τῇ
οὐδεμίᾳ συντελέσθη ἀκόμη ἀρπαγημένη παρεγγυασία. Τοιαύτη τις
ἐμπειρία αὐδαιρῆς δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὴν πραγματικότητα. "Ως
ἥδη εἴπομεν, δύναται νὰ διατηρηθῇ αὕτη, κατ' ἀνάτατην ὅρον,
ἴσος μεσαίζουσα ἔννοια, δὴν μεταχειρίζεται σφόδρας ἐξιχρίσισιν τῆς
κατὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ἐμπειρικῶν αὐτοτελῶν ἔννοιῶν ἐκδηλου-
μένης ἐνεργείας τῆς ἡμετέρας διανοήσεως. "Ἴμενο δέ, ὥπερ ἀν-
απομένει, δὲν εἶναι πλέον ἐμπειρία, ἀλλ' ἴδιατῇ ὅλῃ πρὸς μόρφω-
σιν ἐμπειρικῶν γνῶσεων. "Ἐντεῦθεν ἐπεκται, ὅτι δὲ γνώμη ἐκείνη,
καθὸ δὴν δὲ ἐμπειρία εἶναι γνῶσις, προπηγμένη εἰς της νοήσεως,
εἶναι τελείως ἀσφαλισμένη, διότι οὐδεμίᾳ δύναται νὰ ὑπάρξῃ γνῶ-
σις, δῆτις νὰ μὴ εἶναι νόησις. "Ἄιρετέρου δὲ ἔννοια τῆς ἐμπειρίας
παρηγορηνεύθη ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τὴν ἀντίθετον ἔποιφιν, τεθέντος
ὅτι πᾶσαι αἱ ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν αὐτοτελῶν ἔννοιῶν προερχόμε-
ναι ἀφρηρημέναι διαπλάσεις τῶν ἔννοιῶν ἀπεδίδοντο εἰς τὴν ἐμ-
πειρίαν, μόνον ἐφ' ὅσου συγεδέουντο πρὸς τι περιεχόμενον, ὥπερ
εθεωρεῖτο ὡς δεδομένον. "Ἐν τῷ πηγείῳ τούτῳ δέον νὰ λέπομεν*

ῦπ^ο διφιν, ὅτι τότε μόνον πρέπει νὰ γίνεται λόγος περὶ ἐμπειρίας, ὅταν ἡ σχετικὴ ἐνέργεια τῆς γνώσεως δὲν σχετίζεται ἀποκλειστικῶς πρός τι δεδομένον, ἀλλ’ ὅταν τὸ δεδομένον τοῦτο ἀναγνωρίζεται σύγχρόνως ὡς τὶ αὐτοτελές. Διὰ τοῦ τελευταίου τούτου ὅρου ἀποκλείονται ἀφ’ ἑαυτῶν πᾶσαι αἱ λειτουργίαι ἐκεῖναι τῆς γνώσεως, αἵτινες ἐνυπάρχουσιν ἐν τῇ συγκρίσει καὶ ἐν τῇ συνδέσει ἀριθμοῦ τινος ἀντικειμένων καὶ ὃν τάποτε λέξεις γνωστοῦν αὐτοτελῶν ἐννοιῶν. Οὐχ ἡτον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην τῆς ἐμπειρίας κατὰ τὴν περίπτωσιν τῆς λέξεως σημασίαν δέοντας ἐπίσης νὰ λεχθῇ, ὅτι, μιολονθότι ὑπάρχουσι πολυάριθμοι μονομερεῖς γνώσεις, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν, οὐδεμία ὅμως γνωστικὴ βαθμὸς ἀναφαίνεται ἐν ταύτῃ, ἡτις νὰ ἔχῃ ἵδιαν ὑπόστασιν, ἢ ἡτις θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ σταθερῶς δι’ ὠρισμένης τινὸς καταφάσεως τῆς νοήσεως. Ἡ πρακτικὴ ἐμπειρία τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἡτις στηλούσεται πρὸς παντὸς ἐπὶ ἐμπειρικῶν αὐτοτελῶν ἐννοιῶν, ὑπερπηδῷ διηγεῖται τοὺς φραγμοὺς τῆς ἐμπειρίας ταύτης, καθόσον διαμορφοῦ γενικὰς ἔννοιας, αἵτινες ἔχουσι μὲν ὡς βάσιν αὗτῶν ἐμπειρικὰς μονομερεῖς ἐννοίας, δὲν ἀνήκουσιν ὅμως αὐταὶ καθ’ ἑαυτὰς εἰς τὴν καθαρὰν ἐμπειρίαν. Διότι αὗται δὲν σχετίζονται πρὸς μονομερῆ ἀντικείμενα ἢ πρὸς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς κοινὰς ἴδιότητας τῶν ἀντικειμένων, αἵτινες ἀνευρίσκονται τῇ παρεμβάσει τῆς νοήσεως.

2. Γενικαὶ ἐμπειρικαὶ ἔννοιαι.

Καλοῦμεν γενικὴν τὴν ἔννοιαν ἐκείνην, ἡτις δὲν συνδέεται πρὸς ἓν καὶ μόνον αὐτοτελές ἀντικείμενον, εἴτε πρὸς τινα ἀμέσως ἐν τῇ παραστάσει δεδομένον συνειρμόν, ἀλλ’ ἡτις σχετίζεται πρὸς τινα ἀλληλουχίαν ἀντικειμένων, ἀπερὶ συνδέονται πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς νοήσεως. Καλοῦμεν δὲ ἐμπειρικὴν τὴν ἔννοιαν ἐκείνην, ἡτις σχετίζεται ἀμέσως πρὸς αὐτοτελῆ ἀντικείμενα τῶν παραστάσεων καὶ οὐχὶ πρὸς τι περιεχόμενον, ὑπερ δύναται νὰ νοηθῇ ἀνεξαρτήτως τούτων. “Οθεν γενικαὶ ἐμπειρικαὶ ἔννοιαι εἶνε ἐκεῖναι, αἵτινες διαμορφοῦνται διά τινος ὑπὸ τῆς νοήσεως τελουμένης συγκρίσεως μονομερῶν περιεχομένων τῆς ἐμπειρίας, καὶ αἵτινες περιορίζονται, εἰς τὸ νὰ συγκρατῶσιν ἐκεῖνο, ὑπερ ἐγνώσθη ὡς σύμφωνον πρὸς τὴν ἐμπειρίαν. Οὕτως αἱ ἔννοιαι «φυτόν», «ζῷον», «σῶμα» ἢ ἡ ἔννοια τοῦ «χρώματος», τοῦ «ῆχου», τοῦ «βαδίζειν», τοῦ «ἴστασθαι», τοῦ «πίπτειν» κτλ.,

δηλαδή αἱ ἔννοιαι τοῦ δυτοῦ, τῆς ἰδιότητος, τῆς μεταβολῆς, τῆς ήρεμίας καὶ τῆς κινήσεως εἶνε γενικαὶ ἐμπειρικαὶ ἔννοιαι, διότι εἰς πάσας ταύτας ἐμπεριέχονται ἴδεατῶς κοιναὶ ἰδιότητες, ἀνήκουσαι εἰς διαφόρους παραστάσεις, χωρὶς νὰ προστέθενται ἀξιώσεις ή προϋποθέσεις λογικῆς φύσεως, αἵτινες νὰ μὴ στηρίζωνται ἀμέσως ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς ἐμπειρίας. Τούναντίον αἱ ἔννοιαι τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, καθὼς καὶ πᾶσαι αἱ ἀριθμητικαὶ, γεωμετρικαὶ καὶ φερονομικαὶ ἔννοιαι, πρὸς δὲ αἱ ἔννοιαι τῆς οὐσίας, τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς εἶνε μὲν γενικαὶ, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐμπειρικαὶ ἔννοιαι, διότι ἐν αὐταῖς νοοῦνται ὡς πραγματοποιούμεναι ἀξιώσεις τινὲς τῆς νοήσεως, αἵτινες δὲν ἀπαντῶσιν ἐν οὐδεμιᾷ αὐτοτελεῖ ἐμπειρίᾳ. Οὗτος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς μονάδος, θετις εἶνε ἡ βάσις ὅλων τῶν λοιπῶν ἔννοιῶν τῶν ἀριθμῶν, ἀφαιροῦμεν ἐκ πάντων τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐμπειρίας καὶ λαμβάνομεν μόνον τὴν λειτουργίαν τῆς λογικῆς ἀντιλήψεως ἀντικειμένου τινὸς τῆς νοήσεως, ὡς ἐνδεκαὶ μόνου, εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ἔννοιῶν. Ἐπίστης ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀφηρημένου χώρου καὶ τοῦ ἀφηρημένου χρόνου, δὲν πρέπει νὰ προσεκτινοῖται τοπικὸν τι ἡ χρονικὸν περιεχόμενον. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ὕλης πρέπει ν' ἀφαιρῶμεν ἐκ τῆς μορφῆς καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς μορφῆς δέον ν' ἀφαιρῶμεν ἐκ τῆς ὕλης.

Ιλλήν πᾶσαι αἱ ἐν λόγῳ ἀφαιρέσεις τελοῦνται ἐν τῇ νοήσει, οὐδέποτε δὲν τῇ παραστάσει, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ περιπτώσει ταύτη αἱ καθ' ἔκαστα παραστάσεις οὐδέποτε δύνανται νὰ εἶνε ἀντίστοιχα σύμβολα ἔννοιῶν, οὕτως ὥστε καθ' ἓν στιγμὴν ἀποβαίνει δυνατὴ ἡ ἐπίτευξις τοιούτων ἀφηρημένων διαπλάσεων ἔννοιῶν, ἡ δὲν τῇ συνειδήσει ἀνακληρωματικὴ παράστασις λαμβάνει, ἐξ ἐσωτερικῆς ἀναγκαιότητος, σημασίαν αὐθαιρέτου μόνον συμβόλου.

"Άλλως δῆμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰς γενικὰς ἐμπειρικὰς ἔννοιας. Ἐνταῦθα ἔκαστον ἐμπειρικὸν ἀντικείμενον περιλαμβάνεται ἐν τῇ γενικῇ ἔννοιᾳ, εἰς δὲν ἀνήκει, οὕτως ὥστε δύναται πάντοτε νὰ θεωρῆται ὡς ἀντίστοιχον τῆς ἔννοιας σύμβολον. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ τοσοῦτον γενικὴ τοῦ δυτοῦ ἔννοια καλύπτεται όποδε τῆς παραστάσεως οἶουνδήποτε αὐτοτελοῦς πραγματικοῦ ἀντικειμένου. Εἴδεν δὲν τῇ παραστάσει ταύτη ἐμπεριέχωνται πολλὰ στοιχεῖα, μὴ ἀνήκοντα ἀναγκαιώς εἰς τὴν ἔννοιαν, δλλ' δῆμως οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῇ τελευταῖῃ ταύτῃ, ἐξ οὐδὲν ν' ἀφαιρέσωμεν πρὸς μέροφωσιν τῆς ἔννοιας. Δένδρον τι ἐπὶ παραδείγματι εἶνα πάγ-

τοτε φυτόν, σῶμα, ἀντικείμενον, καὶ ἐν ἀκόμῃ τὰ ἴδιαιτερα αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα εὑρίσκωνται ἐντελῶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραστάσει. Τὸ γεωμετρικὸν δῆμος σημεῖον παύει τοῦ νὰ εἶνε τοιοῦτον, ἀμα ὡς νοήσωμεν αὐτὸν ὡς ἐκτατόν· ὃ δὲ ἀφηρημένος χῶρος δὲν εἶνε πλέον τοιοῦτος, εὐθὺς δταν νοήσωμεν αὐτὸν ὡς κατεχόμενον ὑφ' οἵασδήποτε ὕλης. Δι' ὅλων αὐτῶν δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν, δτι εἰς τὴν διάπλασιν τῶν περὶ ὃν πρόκειται ἀφηρημένων ἔννοιῶν δὲν συμβάλλονται παροτρύνσεις τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς, ἐφ' ὃν δύνανται νὰ ἐφαρμόζωνται αἱ ἀφηρημέναι αὐταὶ ἔννοιαι. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τοιούτου τινὸς τελικοῦ ὄρου γενέσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς **σταθερᾶς** σχέσεως, ἐν ᾧ εὑρίσκεται ἡ γενικὴ ἔννοια ὡς πρὸς τὰς μερικὰς ἐμπειρικὰς ἔννοιας, ἐκ τῆς διεργασίας τῶν ὅποιων προκύπτει αὕτη. Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὅψιν δικαιούμεθα νὰ δημιλῶμεν περὶ ἐμπειρικῶν ἔννοιῶν μόνον ἐφ' ὅσον ἀπομένει σταθερὰ ἀμεσός τις σχέσις πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ἐμπειρίας καὶ συνεπῶς ἐφ' ὅσον ἐν δεδομένῃ τινὶ ἔννοιᾳ δὲν προϋποτίθενται ἴδιότητες, αἴτινες δὲν ὑφίστανται εἰς τὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν εὑρίσκομενα ἀντικείμενα, ἢ ὃν ἡ ἀρσίς, ἐκεῖ ἔνθα εὑρίσκονται αὗται, ἀπαιτεῖται ἀναγκαῖως. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀξιώσει ταύτῃ ἐκδηλοῦνται ἀριδήλως τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, δτι τοιαύτῃ τις ἔννοια συγκροτεῖται μὲν τῇ παροτρύνσει τῆς ἐμπειρίας, εἶνε δῆμος καθαρὰ ἀφηρημένη διάπλασις, συστήματος διακοχωριζομένη τῆς ἐμπειρίας.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀφηρημένας ταύτας διαπλάσεις τῶν ἔννοιῶν, δι' ὃν ἐκδηλοῦνται ἀξιώσεις τῆς νοήσεως, μὴ δυνάμεναι νὰ πραγματοποιηθῶσιν ἐν τινὶ ἐμπειρίᾳ, ἢ οὖσι τῶν γενικῶν ἐμπειρικῶν ἔννοιῶν συγίσταται ἀκριβῶς ἐν τούτῳ, δτι ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἐμπεριέχεται εἰς μέγαν ἀριθμὸν εἰδικῶν ἐμπειριῶν γνώσεων. Ὁθεν ἡ γένεσις τῶν γενικῶν τούτων ἔννοιῶν δὲν προϋποθέτει λειτουργίας λογικῆς συγκρίσεως διαιρόδους ἐκείνων, αἵτινες δρῶσι κατὰ τὴν διάπλασιν τῶν καθ' ἐκαστα ἐμπειριῶν ἔννοιῶν. Τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, μπερ χωρίζουσε τὸ αὐτοτελὲς ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως ἀπὸ τῶν πρὸς αὐτὸν τοπικοχρονιῶν συνδεομένων ἀντικειμένων, ἀναγνωρίζονται πάλιν ὡς χαρακτηριστικαὶ ἴδιότητες, αἵτινες εἶνε ποιναὶ πρὸς αὐτό, καίπερ μακρὰν αὐτοῦ κείμεναι ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ. Διὰ τῆς μορφῆς, τοῦ χρώματος καὶ τῆς κινήσεως διακρίνεται σῶμα τι, ἐπὶ παραδείγματι, ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν κόσμου. Δι' ἄλλων δημοσιεύσεων τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως παρέχονται εἰς τὸν ἡμᾶς σώματά τινα τῆς αὐτῆς ἥπερ μορφῆς, τοῦ αὐτοῦ

χρόματος ή παρομοίων εἶδους γενιστούσ. Οὗτοι μορφοῦνται γενικά ἔννοιαι ἀντικειμένων, ἔχοντες τὰς αὐτὰς ἴδιότητας. Εστὶ τῆς διαπλάσεως τοιούτων γενικῶν ἔννοιῶν οὐ προβλέπονται τελείως οἱ προσδιορισμοὶ τῆς γλώσσης, διότι αὕτη δίδει σύνορα συνίθετος εἰς τὰ αντοτελῆ ἀντικείμενα, υποδεικνύουσα τὴν κατηγορίαν, εἰς ἣν ἀνήκουσι ταῦτα. Συγχρόνως ή ἐξέλιξις τῆς οημασίας τῶν λέξεων διδάσκει, ὅτι κατ' ἀρχὰς μορφοῦνται γενικαὶ ἔννοιαι περιστριψμένης ἑταῖσσας, αἵτινες ἀφ' Ἑνὸς μὲν διὰ τῆς συνδέσεως μεγαλυτέρως σειρᾶς ἀντικειμένων μετάγονται ἐπὶ γενικωτέρων ἔννοιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς προτούσης λογικῆς διακριτικῆς ἐνεργείας μεταφέρονται ἐπὶ ἔννοιῶν εἰδικωτέρων. Οὗτοις θετῆσχον λέξεις πρὸς διῆλοστιν τῆς δρυός, τῆς ὄξινας, τῆς πίτνος, τρίνης ἢ μορφωθῆ λέξις οημασίαν τὸ δένδρον ἢ ἐν γένει τὸ φυτόν. Ὡσπερτος ἡ γλῶσσα διέψευτε δι' ἴδιατέρων λέξεων χρώματά τινα, οἷον τὸ ἐρυθρόν, τὸ πίτρινον, τὸ κυανόν, τρίνη ἢ αὕτη μορφωθῆ λέξιν, διῆλονται τὴν γενικὴν ἔννοιαν τοῦ χρώματος. Ὡς πρὸς τὰς διαφρόδους ὅμιλος κατηγορίας τῶν δένδρων καὶ τὰς λεπτοτέρας ἀποχρώσεις, τὰ διῆλονται ταύτας χαρακτηριστικὰ δύναμιτες ἐμπορικῶθισιν σχετικῶς βραδέως. Εἰς τὸ διττὸν γεγονός τούτο θετῆλοσται νόμος τις, διότις δεσπόζει τῆς ἐξέλιξεως τῶν γενικῶν ἀμφιερικῶν ἔννοιῶν. Ὁ νόμος οὗτος συντονίζεται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἀφοριμάται ἀπὸ ἔννοιῶν, αἵτινες εἶναι ἐν μέρει μόνον γενικαί, διὰ τὸ προχωρήσῃ μέχρι τῶν εὐρυτάτων, παθῶς καὶ μέχρι τῶν λίγων περιστριψμένων γενικῶν ἔννοιῶν. Ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος τῆς παραγενηλυσης ἐξέλιξεως εἶναι ἀμικούς τις ἐκδιήλωσις τῶν δύο λειτουργιῶν, ὃς συνδέει ἐν ἑαυτῇ ἡ συγκριτική νόησις. Αἱ λειτουργίαι αἴται ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἀγεύρεσσιν σχέσεων τινῶν μεταξὺ ἀρχικῶς κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλιήλων ἀντικειμένων καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀρχικῶς συνδεδεμένου. Ἐκ τῶν εἰρημένων τούτων λειτουργιῶν η μὲν πρότη εἶναι η αἵτινα τῆς σερούσιας γενικεύσεως, η δὲ ἑτέρα τῆς αὐξούσιας μερικεύσεως τῶν ἔννοιῶν. Πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ μόρφωσις τῶν γενικῶν ἔννοιῶν δὲν ἀρχεται ἐν τῷ τέρματι, ἀλλ' ἐν μέσῳ τινὶ σημείῳ τοῦ συνειρμοῦ τῶν ἔννοιῶν, συνδέεται καὶ τὸ ἑτερον γεγονός, ὅτι αἱ κατηγορίαι, εἰς ἃς κατατάσσονται ὑπὸ τῆς νοήσεως ἥμιττν πάσαι αἱ γενικαὶ ἔννοιαι, διεχωρίσθησαν οἵδη λίαν πρωτημως ἀπ' ἀλλιήλων. Αἱ κατηγορίαι αἵται εἶναι αἱ ἔννοιαι τοῦ ἀντικειμένου, τῆς ἴδιατητος καὶ τῆς καταστάσεως. Αἵται εἶναι αἱ ἀληθεῖς κατηγορίαι, αἵτινες ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εὐλόγως ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς τοιανται, διότι οὐδεμία δύναται νὰ νοιθῇ ἔννοιε, μὴ ἀνήκουσαι εἰς τινὰ τῶν εἰρη-

μένων κατηγοριῶν. Ἐὰν εἰς τὸν ὅρον «*κατηγορία*» ἀποδώσω - μεν τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην σημασίαν, δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Καντίου γενομένην μετατόπισιν τῆς ἐννοίας, δεδομένου ὅντος ὅτι τὸ θεμελιῶδες χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ὅτι αἱ κατηγορίαι εἶνε αἱ γενικόταται τάξεις τῶν ἐννοιῶν, δὲν ἔπαληθεύει ὡς πρὸς τὰς κατηγορίας τοῦ Καντίου. Αἱ κατηγορίαι αὗται εἶνε μᾶλλον ἀφηρημέναι ἐννοιαὶ σχέσεως, δέ, καὶ δὲν ἀκόμη δὲν παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ Καντίου, ὅτι αὗται δηλοῦσι τύπους διανοήσεως, ἐνυπάρχοντας ἐν ἡμῖν ἐκ τῶν προτέρων, δὲν δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐμπειρικῶν ἐννοιῶν, διότι εὑρίσκονται ἐν αὐταῖς ἀξιώσεις τῆς νοήσεως, ἵη πραγματοποιούμεναι ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ. Ἀν δημοσ. αἱ κατηγορίαι κατὰ τὴν ἀρχικὴν σημασίαν αὗτῶν εἶνε ἐννοιαὶ, εἰς ὃς δύναται νὰ ὑπάγεται πᾶσα ἐμπειρία, δέον ν' ἀνίκωσιν εἰς τὰς γενικὰς ἐμπειρικὰς ἐννοίας. Πράγματι αὗται εἶνε αἱ γενικῶταται ἐννοιαὶ, ἐφ' ὃσον ἀπειποντέουσι τὰς τελευταῖς διακρίσεις, αἵτινες δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι μεταξὺ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐμπειρίας. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι αἱ ἀρχικαὶ σημασίαι τῶν λέξεων συμπίπτουσι πρὸς τὰς λογικὰς κατηγορίας ἀποδεικνύει, ὅτι παρέστη λίαν πρωτόμως ἡ ἀνάγκη γένειατάτης τινὸς διατάξεως τῶν ἐννοιῶν. Ἐν τούτοις μεταξὺ τῆς πρακτικῆς τῶν ἐννοιῶν διακρίσεως καὶ τῆς λογικῆς σκέψεως, τῆς ἀφορώσης εἰς τὴν σημασίαν τῆς διακρίσεως ταύτης ὑπῆρχεν ἀκόμη μέγις κενόν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀριστοτέλης, θελήσας νὰ συμπληρώσῃ τὸ κενόν τοῦτο, παρεπλανήθη τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς γλώσσης, ὃστε συνέχεε τὴν εἰρημένην διάνειρισιν πρὸς ἄλλας διαφόρους καὶ οὐχὶ ἰσοδύναμον χαρακτῆρα ἔχοντας διακρίσεις. Οὕτως εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν δώδεκα κατηγοριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ὅχι μόνον αἱ τρεῖς προμηθεῖσαι τάξεις ἐννοιῶν, αἵτινες ἐν μέρει ἀναφεύονται εἰς πολλὰς δευτερευούσας μορφάς, συνδιατεταγμένας μετ' ἄλληλων καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν μορφῶν, ἄλλα καὶ τοιαῦται κατηγορίαι, αἵτινες οὐδεμίαν ἔχουσιν αὐτοτελῆ μπόστασιν, ὃς ὑπερφαίνουσι τὰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἄλλαι ἐννοιαὶ δύνανται νὰ συνδέωνται πρὸς ἄλληλας. Αὗται εἶνε ἐν ἄλλαις λέξεσι **μορφαὶ συσχετίσεως τῶν ἐννοιῶν**, καθὼς καλοῦνται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς πραγματικὰς κατηγορίας.

Ἡ ἔξαιρετικὴ σημασία τῶν γενικῶν ἐμπειρικῶν ἐννοιῶν ἔγκειται ἐν τῇ ὑπὸ τούτων τελουμένῃ διατάξει τοῦ ἡμετέρου κάσμου τῶν ἐννοιῶν, δι' ἣς τὰ μὲν ὄμοιειδῆ συνδέονται πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ ἕτεροειδῆ διακρίνονται ὀπ' ἄλληλων. Τοιοντοτρόπως

είρημέναι γενικαὶ ἔννοιαι ἀπλοτοιοῖσι καὶ διευκολύνουσι τὴν θοκεμένην εἰδικὴν ἐποπτείαν, καθόσον ἐπιτρέπουσιν εἰς ἡμᾶς νὰ συνδέωμεν μέγαν ἀριθμὸν ἀντικειμένων ἐν τῇ νοήσει. Συγχρόνως δὲ μορφοῦται ἐντεῦθεν ἡ προστόθεσις, ὅτι ἡ ἀποφις τῆς λογικῆς ἐποπτείας, οἵτις ἀπεδείχθη ὡς ισχύουσα ὡς πρὸς ἀντικείμενόν τι τῆς γνώσεως, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ἄλλο τι ἀντικείμενον τῆς αὐτῆς κατηγορίας. Οὗτοι προπαρασκευάζεται εἰς τὰς γενικὰς ἔννοιας τῆς ἐμπειρίας ἢ, ἀνιστέρα ἐκείνη βαθμὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔννοιῶν, αἵτινες, διὰ τῆς ἐγέρσεως ὠρισμένων τιγῶν τῆς λογικῆς ἀξιώσεων, ὑπερβαίνουσι τὰ δρα τῆς ἐμπειρίας.⁹ Εν τούτοις, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐμπειρικὰς ἔννοιας, εἶναι πάντοτε ἔξωτερικὸς ὁ δεσμός, ὁ συνδέων τὰς ἔννοιας τοῦ εἶδους πρὸς τὰς τοῦ γένους καὶ ἐν τέλει ἀριθμῷ τινα ἔννοιῶν τοῦ γένους πρὸς τινα κατηγορίαν. Ή οἱ ἔννοιαι οὐδέποτε ὑπερβαίνει ἐνταῦθι τὸ περιεχόμενον τῶν παραπτάσιων, καίτοι ἀπὸ καθαρᾶς λογικῆς ἀπόψεως μεταβάλλει καὶ διορθοῖ ταῦτα. Άλι μεταξὺ τῶν μεριμνῶν ἔννοιῶν τυχὸν ἐμφιλοχωροῦνται ἀντιφάσεις παραμένουσι πάντοτε ἐν τῇ ὑπό τιγα κατηγορίαν διατάξει· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἢ περίστασις, ὅτι αἵτινι δέον νὰ λαμβάνονται ὑπὸ ὅψιν ἐν τῷ ἐμπειρικῷ συστήματι τῶν ἔννοιῶν, ἀνήκει εἰς ἄλλην τινὰ ταῦτα ἔννοιῶν, οἵτις, καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν αὐτῇ, οὐδεμίαν πλέον ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν μόρφωσιν τῶν γενικῶν ἔννοιῶν. "Ἐνεκεν τοῦ λόγου τούτου αἱ ἐμπειρικαὶ γενικαὶ ἔννοιαι ἀντιποχεύονται πρὸς τὴν συνήθη τοῦ καθ'¹⁰ ἡμέραν βίου ἐμπειρίαν, οἵτις θεωρεῖ ὡς πραγματικὰ τὰ ἐν τῇ ἀμέτῳ παριστάσαι περιλαμβανόμενα ἀντικείμενα, ἀρκουμένη εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ μπ" ἀλλήλον τιθετελῆ ἀντικείμενα καὶ νὰ κατατάσσῃ ταῦτα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δημοιότητος καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν εἰς ὁρισμένιες κατηγορίας. "Ἐναντὶ τῆς ἐμπειρίας ταῦτης, σπουδὰς τῶν σπουδαιωτάτων τύπων τῶν ἀφηρημένων ἔννοιῶν, περὶ ὃν θὰ δηλιγονεμοῦμεν κατωτέρω, εἶναι ἡ ἔξυπηρέτησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων. Διὰ τῆς εἰς τὰς ἔννοιας ὅμως τιάτις μεταβάσεως δὲν ἀπόλλυται ἡ σημασία οὔτε τῶν γενικῶν οὔτε τῶν μερικῶν ἐμπειρικῶν ἔννοιῶν. Ή μεταβαλλομένη ὀντελλήψις τῆς ἐμπειρίας, οἵτις συγχροτεῖται διὰ τῆς προσούσης λογικῆς κατεργασίας αὐτῆς, γίνεται μᾶλλον ἀφετηρία νέων συστηματικῶν διατάξεων ἔννοιῶν, ἐν αἷς αἱ ἀρχικαὶ ἐμπειρικαὶ ἔννοιαι ἀναφεύονται ἀκόμη μόνον εἰς τὰς μεταβολὰς καὶ ἐπανορθώσεις ἐκείνας, αἵτινες συντελοῦνται ὑπὸ τῆς νοήσεως.